

Toimenpiteitä seuraavalle vesienhoitokaudelle Kokemäenjoella

5.6.2024 Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys ry pj. Pekka Vuorinen

Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys ry esittää näkemyksensä seuraavaan vesienhoitosuunnitelmaan. Kannanoton laatimiseen ovat osallistuneet Jukka Jormola, Interenv Oy ja Jukka Syrjänen, Kala- ja vesistötutkimus Vesi-Visio.

Vesienhoitoon liittyvät keskeiset kysymykset

Keskeisenä kysymyksenä näemme vaellusesteiden poistamisen ja elinympäristöjen kunnostuksen Kokemäenjoen pääuomassa. Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys on teettänyt esiselvityksen Ohitusuomia ja lisääntymisalueita Kokemäenjoen reitille (Liite 1) Kunnostusyhdistys on tehnyt useiden järjestöjen kanssa yhteisen aloitteen voimalaitoslupien muuttamiseksi (Liite 2).

Yhdistyksen tavoitteena on palauttaa vaelluskalat kuten merilohi, meritaimen, vaellussiika, ankerias ja nahkiainen Kokemäenjokeen mahdollistamalla vaellusyhteydet, kunnostamalla joessa olevia koskialueita, rakentamalla uusia lisääntymisalueita ohitusuomiin ja kehittämällä säännöstelykäytäntöjä. Kokemäenjoki on nykyisellä vesienhoitokaudella nimetty voimakkaasti muutetuksi ja luokiteltu vain tyydyttävässä saavutettavissa olevaan tilaan, mutta mitään toimenpiteitä pääuoman kunnostamiseksi ei ole esitetty.

Kokemäenjoen ensimmäisissä voimalaitoksissa oli velvoitteet kalateistä ja niille toimivuusvaatimukset, mutta vaelluskalakantoja ei tuolloin pystytty säilyttämään. Kalatalousmaksuiksi muutetut velvoitteet tulee muuttuneiden olosuhteiden perusteella palauttaa ja modernisoida. Perattuja koskia tulee kunnostaa ja padotuksilla tuhottuja koskia tulee kompensoida uusilla uomilla ja lisääntymisalueilla. Joen säännöstelyä tulee kehittää siten, että vaelluskalojen luonnollinen lisääntyminen joessa mahdollistuu.

Natura-alueet ja voimakkaasti muutetut vesistöt

Kokemäenjoella on Natura-alueita, joiden perusteena on Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit ja niillä esiintyvät lajit. Nykyisellä vesienhoitokaudella ei ole kiinnitetty mitään huomiota esim. Pirilänkosken ja Kilpikosken Natura-alueisiin. Vesivoiman ja luontolainsäädännön yhteensovittamisesta on annettu EU-komission ohje, joka on julkaistu 2018. Ohje edellyttää voimakkaasti muutetuilla jokiosuuksilla oleville Natura-alueille ekologista virtaamaa ja parasta saavutettavissa olevaa tai jopa tätä vaativampaa ekologista tilaa. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9d8c1c3d-b7c7-11e8-99ee-01aa75ed71a1/language-fi>.

Esitämme, että Kokemäenjoen nimeäminen voimakkaasti muutetuksi vesistöksi otetaan uuteen tarkasteluun. Joen koko alaosa Harjavallan voimalaitokselta jokisuuhun on nähdäksemme lähellä luonnontilaa olevaa jokiuomaa, jossa jotkut vaelluskalat pystyvät jo nyt rajoitetusti lisääntymään. Pelkästään nykyisen kaltainen lyhytaikaissäännöstely ei mielestämme riitä perusteeksi voimakkaasti muutetuksi nimeämiseen, koska säännöstelyn haittoja on lievennettävissä aiheuttamatta merkittävää haittaa voimataloudelle. Merkittävän haitan rajana pidetään nykyisessä ohjeistuksessa noin 5 % mutta sallittavan haitan osuus saattaa olla kasvamassa. Ekologisen ympäristövirtaaman määrittämistä sellaisena, että vaelluskalojen lisääntyminen mahdollistuu kunnolla Kokemäenjoessa, tulisi selvittää. Eräänä lähtökohtana tälle voi olla esim. Fortum Sverige AB:n omistaman Gullspångin voimalan yhteydessä johdettava vanhan uoman vesitys ja voimalan lyhytaikaissäännöstelyn lievennys kesäaikana viikkosäännöstelyksi. Järvilohi lisääntyy sekä vanhassa uomassa että

voimalan alapuolisissa koskissa. Pirilänkosken Natura-alue puoltaa Harjavallan voimalan alapuolisen osuuden nimeämistä normaaliksi jokiosuudeksi.

Myös yläpuoliset jokiosuudet ovat rakenteeltaan paljolti lähellä luonnontilaa, huolimatta padotuksista ja lyhytaikaissäännöstelystä. Kolsin ja Äetsän voimaloiden padotus ei ulotu koko yläpuoliselle osuudelle, esimerkiksi keskijuoksulla olevalle Kokemäenjoen Natura-alueelle eikä pääuoman läheisyydessä Loimijoen Vanhakosken Natura-alueelle. Näiden alueiden suojeluperusteena on Fennoskandian luonnontilainen jokireitti. Jokiosuus Kolsin ja Äetsän välillä ainakin osuudella, johon Kolsin pysyvä padotus ei vaikuta merkittävästi, tulee luokitella normaaliksi jokiosuudeksi. Äetsä padottaa jokea vain lyhyeltä matkalta. Äetsän ja Tyrvään välillä on Kilpikosken Natura-alue, joka on samoin luonnontilaista jokireittiä. Lisäksi osuudella on muita vaelluskalojen kannalta merkittäviä koskia, joiden toista laitaa on perkausten yhteydessä syvennetty. Myös tämä jokiosuus tulee luokitella normaaliksi joeksi, jolle määritellään ympäristövirtaamat. Kosket tulee kunnostaa vaelluskalojen lisääntymisalueiksi.

Nokianvirta on padottu Melon voimalaitoksesta ylöspäin, mutta alaosaan vaikuttaa vain lyhytaikaissäännöstely. Nokianvirtaan laskee Ikaalisten reitti, jonka suulla oleva Siuron vanha uoma tulisi kunnostaa ympäristövirtaamalla. Koskessa oleva pienvoimala tulisi mieluiten lopettaa. Tammerkoski on nykyisellään voimakkaasti muutettu, mutta nykyisessä vesienhoitosuunnitelmassa esitettyä visiota patojen poistamiseksi tulee uudella kierroksella konkretisoida, koska pelkästään odottamalla voimaloiden uusimista ja tunnelivoimalaa ei todennäköisesti saavuteta kosken hyvää tavoitetilaa seuraavallakaan vesienhoitokaudella.

Esitämme, että voimakkaasti muutetuiksi jokiosuuksiksi luokitellaan vain voimalaitosten välitön padotusalue laitosten yläpuolella ja että voimalaitosten alapuoli, mukaan lukien Pirilänkosken ja Kolsin tulvauomat, muutetaan luokitukseltaan normaaliksi joeksi.

Esitämme että Kokemäenjoen Natura-alueille, joiden suojeluperusteena on Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit, tehdään erityistarkastelu, jonka pohjalta määritellään tarvittavat kunnostustoimenpiteet. Näitä ovat ekologisen ympäristövirtaaman määrittely yläpuolisten voimalaitosten juoksutuksiin, koskialueiden kunnostus ja lisäksi toimenpiteet ekologisen jatkumon toteuttamiseksi Natura-alueiden välillä.

Pirilänkosken Natura-alueelta yläjuoksulle pyrkivät vaelluskalat yrittävät nousta padosta Harjavallan voimalan ohijuoksutuksilla mutta jäävät kuolemaan kalliosyvänteisiin juoksutuksen loppuessa. Vain osa niistä voidaan pelastaa vapaaehtoisten toimin. Keskeisenä toimenpiteenä ekologisen jatkumon aikaansaamiseksi, joka mahdollistaa vaelluskalojen ja mm. saukon ja euroopanmajavan esteettömän liikkumisen, on luonnonmukaisten ohitusuomien rakentaminen. Harjavallan voimalan yhteydessä ohitusuoman voi rakentaa säännöstelypadon ohi vain Natura-alueen kautta. Pirilänkosken Natura-alue on myös lehtojensuojelualuetta, mutta alueen keskeisenä suojeluperusteena on luonnontilainen jokireitti, joka tulee nähdä ensijaiseksi. Natura-alueelle rakennetuista ohitusuomista on esimerkkejä Tonavalla.

Kilpikosken Natura-alueen lähes luonnontilainen koskialue ja sen ala- ja yläpuolella olevat kosket tulee kunnostaa vaelluskalojen lisääntymisalueiksi. EU:n ennallistusstrategia korostaa, kansallisen ennallistusasetuksen tai -lain eteenpäin menosta riippumatta, Natura-alueiden kunnostusta ja ennallistusta, alueiden välisten ekologisten yhteyksien luomista ja myös alueiden välillä olevien jokiosuuksien kunnostamista luontodirektiivien lajien käyttöön. Kokemäenjoen pääuomassa ei ole tehty käytännössä mitään kalataloudellisia kunnostustoimenpiteitä uiton, vesivoimatalouden ja tulvasuojelun takia tehtyjen perkausten

jälkeen. Kun arvioidaan kunnostuksista mahdollisesti aiheutuvaa haittaa tärkeälle käyttömuodolle, on vastaavasti painotettava YK:n monimuotoisuuden yleissopimuksen, EU:n ennallistustrategian ja valmisteilla olevan Suomen kansallisen monimuotoisuusstrategian tavoitteita jokiluonnon ennallistamiseksi. Luontaisen lisääntymisen edistäminen on ollut jo valtakunnallisen kalatiestrategian tavoitteena. Tavoite ekologisen jatkumon palauttamisesta on laajempi kuin vain kalataloudellinen. Tonavalla ohitusuomien toteutushankkeisiin Natura-alueiden välille on saatu mm. EU:n Life-rahoitusta.

Säännöstelyn kehittäminen ja ympäristövirtaamat

Kokemäenjoelle tulee tehdä säännöstelyn kehittämissuunnitelma, jossa on tavoitteena lyhytaikaisäännöstelyn haittojen vähentäminen kalastolle. Kaikki säännöstelyn kehittämishankkeet on tähän asti tehty Kokemäenjoella lähinnä tulvasuojelun ja voimalalouden näkökulmasta. Voimalaitoslupien säännöstelykäytäntöjä on tarkistettava kehittämissuunnitelman mukaisesti. Euroopan komissio on huomauttanut Suomea siitä, että voimalaitosluvista puuttuvat ympäristövirtaamat. Lyhytaikaisäädön sallittavuus on Suomessa asetettu muutenkin kyseenalaiseksi, vaikka siitä olisi mainintoja luvissa. Lyhytaikaisäännöstelyn katsotaan edellyttävän vaikutusten arviointia. Esimerkiksi Kokemäenjoen säännöstelyluvissa on mainintoja virtaaman tasaamisesta myös lyhytaikaisäännöstelyn yhteydessä. Tämä viittaa siihen, että virtaaman säädöllä on lupia annettaessa ollut täysin toisenlaiset tavoitteet kuin mikä on lyhytaikaisäädön nykykäytäntö. Vaelluskalojen elinolosuhteiden turvaaminen on keskeinen tarve säännöstelyn kehittämiselle. Voimalaitoslupiin tarvitaan ympäristövirtaamat. Lupien uusiminen on tehtävä vesilaissa nykyistä helpommaksi, koska uusimisen perusteena ei ole pelkästään kalateiden tarve muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Säännöstelyn kehittäminen on kiireellisintä alajuoksulla, jossa vaellushaluisia vaelluskalakantoja jo esiintyy. Koska voimalaitoksia säännöstellään ketjuna, säännöstelyn kehittämisellä luodaan samalla edellytykset vaelluskalojen lisääntymiselle Kokemäenjoen keski- ja yläjuoksulla ja siten vaelluskalojen palauttamiselle koko vesistöön.

Vaelluskalojen palauttaminen ja ekologinen jatkumo

Kalaviranomainen on parhaillaan tekemässä selvitystä Kokemäenjoen jäljellä olevista vaelluskaloille sopivista lisääntymisalueilta ja elinkierto mallinnusta mahdollisista tulevista vaelluskalakannoista. Alustavien tulosten mukaan lisääntymisaluiden koko jää pieneksi, mikä oli jo etukäteen tiedossa. Näkemyksemme mukaan lisääntymisaluiden laajuutta Kokemäenjoella pitää arvioida siltä pohjalta, että toteutetaan kaikki edellä esitetyt kunnostus- ja säännöstelyn kehittämistoimet. Kun arvioidaan mahdollisia vaelluspoikastuottoja, on otettava huomioon viimeaikaiset hyvät tulokset esimerkiksi ohitusuomissa todetuista poikastiheyksistä. Vaikka ohitusuomienkin kokonaispinta-ala jää suhteellisen pieneksi alkuperäisten koskialueiden alaan verrattuna, on perusteltua odottaa niistä moninkertaisia vaelluspoikastuotantomääriä pinta-alaa kohti verrattuna luonnonvesien suuriin koskiin. Myös tämä tulee ottaa huomioon elinkierto mallinnoissa ja edellytyksissä palauttaa elinvoimaiset vaelluskalakannat.

Vesienhoidon suunnittelussa esitettävien toimenpiteiden hyötyä Kokemäenjoella ei voida määrittellä pelkästään laskennallisesti vaelluskalojen poikastuotantomäärien perusteella. Vesipuitteidirektiivi edellyttää ekologisen jatkumon aikaan saamista. Kokemäenjoella sitä edellyttää myös tarve yhteyden luomiseen Natura-alueiden välille, jotta lajien elinkierto mahdollistuu. Harjavallan voimalaitoksen alla on jo vaellusyhteyttä odottavat vaelluskalakannat. Todistelua toimenpiteiden tarpeellisuudesta tai hyödyllisyydestä ei voida

siirtää enää myöhemmille vesienhoitokausille, koska vaadittu hyvän tilan tavoite pitäisi saavuttaa jo nykyisellä kaudella

Seurantatutkimus

Raportissa ”Vesienhoidon keskeiset kysymykset ja työohjelma Kokemäenjoen-Saaristomeren-Selkämeren vesienhoitoalueella 2028–2033” on sivulla 9 maininta ”Vesienhoidon toimenpiteiden vaikuttavuudesta ei saada riittävää kuvaa ilman riittävää veden tilan seuranta ja tilan arviointia. Pahimmassa tapauksessa toimenpiteitä ja rahoitusta suunnataan väärin luotettavan seurantatiedon puuttuessa. Samoin sivulla 17 on maininta, että toteutettujen toimenpiteiden vaikutusten seuranta tulee parantaa. Olemme täysin samaa mieltä näistä maininnoista. Seurantatutkimus jää kuitenkin muuten sivurooliin raportissa. Toinen huomiota vaille jäävä seikka on selkeiden numeeristen tavoitteiden asettelu toimenpiteiden vaikutuksille. Yksittäistenkin toimenpiteiden suunnitelmissa ja toteutuksissa pitäisi olla selkeä numeerinen tavoite, jonka toteutumista pitäisi seurata järjestelmällisesti.

Suosittelimme vesienhoidon ja erityisesti vesistöjen kunnostusten toiminnan uudelleen arviointia. Kunnostusten vaikuttavuus jää kyseenalaiseksi ekologisten vaikutusten seurannan puutteen takia. Seurantatutkimus pitäisi olla yksi kiinteä osa vesistöjen hoitoa ja erityisesti vesistöjen kunnostushankkeita. Ekologisen tiedon puute haittaa nyt vesiekosysteemien kunnostushankkeita ja uusien kompensatioekosysteemien rakentamishankkeita, sillä hankkeiden vaikutusten ja tavoitteiden toteutumisen ennustettavuus on vaillinaista. Tiedon puute haittaa myös kunnostusmenetelmien ja kunnostus- ja kompensatoratkaisujen kehittämistä. Seurantatutkimusten rahoitus pitäisi saada selkeäksi osaksi hankkeita. Tiedon kertymisen ansiosta hankkeiden kustannustehokkuus nousee ajan myötä, vaikka hankkeiden lukumäärä vähenisi.

Esimerkiksi Nousu-ohjelma tulee muuttua sisällöltään sellaiseksi, että sen *pitää* rahoittaa hankkeidensa kalaekologista seuranta – toisin sanoen ilman seurantatutkimusosiota hankkeita ei tulisi käynnistää.

Yhteistyö ja tiedottaminen

Edustamamme tavoite Kokemäenjoen palauttamisesta vaelluskalajoeksi on laaja ja käytännössä pitkäaikainen kunnostusvisio, jonka toteutuminen vaatii laajaa osallistujajoukkoa. Vaelluskalojen palautuksella on toteutuessaan merkittäviä vaikutuksia vesistön arvostukseen asuin- ja virkistysympäristönä ja myös matkailu- ja elinkeinotoimintaan. Toistaiseksi Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys on järjestänyt tiedotustilaisuuksia lähinnä rahoittajatahoille eli kunnille, mutta yhteistyötä ollaan laajentamassa mm. kalatalousalueille. Eri kalastusalueilla esim. jokisuulla ja sisävesialueella on erilaisia intressejä kalastukseen ja kalastusrajoituksiin. Yhteyksiä tarvitaan jatkossa mm. maan- ja rannanomistajiin. Vesienhoidon suunnittelun organisaatio tarjoaa vaelluskalojen palauttamiselle hyvän yhteistyöympäristön.

Pekka Vuorinen, Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys ry. pekkasi@gmail.com
Jukka Jormola jjormola@gmail.com
Jukka Syrjänen jukka.t.syrjanen@gmail.com